

Toespraak gehouden tijdens de Nijjoarsveziede op 20 januari 2019, door de voorzitter van de Grunneger Sproak / Der Aa theater, Joan Stam

Vrienden en vrijwilligers, sponsors en collega's, van harte welkom op de Nijjoarsveziede van de Grunneger Sproak.

Al 55 jaar woon, werk en leef ik in Groningen; en toch ging er vorig jaar een nieuwe wereld voor mij open.

Ooit ben ik als West-Friese ingeburgerd in Groningen en ook al spreek ik de taal nog steeds niet, ik kan hem wel verstaan.

De dichtbundel Twijstried van Simon van Wattum stond jaren naast Leo Vroman in de boekenkast, en K. ter Laan huisde bij de woordenboeken, maar – moet ik toegeven - dat was het wel.

Sinds ik vorige zomer ben aangetreden als voorzitter van de Grunneger Sproak, die een eerbiedwaardige 100 jaar oud is, zou ik het serieuzer aan moeten pakken. Dus: op zoek naar de geschiedenis.

Waarom werd hij opgericht, 100 jaar geleden?

Bij de burenen, in Friesland, was in de 19^e eeuw de Friese beweging ontstaan. Na de vorming van het Koninkrijk der Nederlanden kwam er in Friesland verzet tegen de 'verhollandsing' van het Friese. Er ontstonden clubs die ijverden voor behoud / van Friese taal en volkskarakter.

In Groningen trokken mensen aan het begin van de 20^e eeuw weg. Er was gebrek aan werkgelegenheid en perspectief in de landbouw, men ging op zoek naar werk en een beter bestaan en emigreerde naar de Verenigde Staten, bijvoorbeeld, maar ook naar het westen van ons land.

In den vreemde zochten de Groningers elkaar op, er werden Groninger verenigingen opgericht, de eerste in Dordrecht in 1904. Rotterdam volgde, Amsterdam, Haarlem, noem maar op. Het waren gezelligheidsverenigingen; meestal kwam het neer op een gezamenlijke borrel ter viering van het Gronings Ontzet, of samen koffie drinken rond de kraantjespot stel ik mij zo voor, met eventueel een miniatuur versie van de Martinitoren op tafel.

Bij de mensen die weggetrokken waren overheerste een romantisch verlangen naar een geïdealiseerde jeugd, met het gevoel dat toen alles beter was.

K. ter Laan, was zo iemand, die wegtrok; in de 2^e kamer zat voor de SDAP, gemeenteraadslid was van Den Haag, maar altijd een sterke band voelde met Groningen. En die zoals de meesten van jullie weten, heel veel gedaan heeft voor de Groninger taal.

In Groningen, de provincie vooral, kwam in de 19^e eeuw de industrialisering echt op gang met het Scholten – concern. W.A Scholten en daarna zijn zoon Jan Evert. Aardappelmeel, strokarton, suiker.

De familie Scholten woonde in de stad Groningen; Jan Evert was lid van de 1e kamer. Misschien kwam hij in Den Haag K. ter Laan tegen en spraken ze samen over het belang van behoud van het Gronings.

Misschien ook ergerde het Jan Evert Scholten dat Friese studenten gedaan hadden gekregen dat in een zaaltje in het academiegebouw Friese les werd gegeven.

Drie dagen na de eerste Friese les, in 1917, liet Jan Evert Scholten / via advertenties in regionale en landelijke dagbladen weten / dat hij een vereniging had opgericht, de Grönneger Sproak geheten. Het jaar daarop overleed Scholten. Hij heeft er niet lang plezier van gehad.

In Groningen wilde men het eigene en unieke natuurlijk afzetten tegen het Friese, maar ook combineren met een uitstraling van dynamiek en moderniteit. De stad en provincie opstoten in de vaart der volken. Er werd bijvoorbeeld een film gemaakt die vooral ging over de industrialisatie, beelden van Appingedam, Winschoten, Veendam, Hoogezand: fabrieken en rokende schoorstenen.

Na verloop van tijd zag je een verschuiving: van het accent op moderniteit naar: Groningen als een oeroud plattelandsgewest, - meer aansluitend dus bij gevoelens van nostalgie van de mensen die geëmigreerd waren.

Je zag ook een verschuiving van de poging tot behoud van het Gronings als spreektaal, naar vestiging van het Gronings, net als het Fries, als literaire en als schrijftaal. Met alle spellingsproblemen, en ruzies daarover, van dien. Grunneger met ö of u.

De vereniging omvatte in de loop der jaren een zangvereniging en een toneelvereniging. Men zong liederen in het Gronings, voerde Groningse operettes op, speelde toneelstukken in het Gronings en in Groninger klederdracht.

Maar naast het interpreteren van de echte Groninger identiteit in verhalen, gedichten en artikelen is ook de verbetering van de sociaaleconomische positie altijd in beeld gebleven.

Een paar jaar na de oprichting werd het Hotel der Aa in de Akerkstraat geliquideerd en geveild. Het nam een heel stuk van de Akerkstraat in beslag; De vereniging kocht enkele kavels, sloopte de gebouwen en bouwde nieuw op die plek. Beneden een theater, boven twee woningen die verhuurd werden.

De leden van de vereniging konden meedoen in de financiering via leningen, maar er waren een paar grote geldschieters waardoor driekwart van het benodigde geld al op tafel lag.

En, zei het bestuur: de exploitatie is geen probleem.

Ik wou dat wij dat zeggen konden.

Er zijn natuurlijk andere tijden geweest, ook qua horeca-exploitatie.

Ik heb nog niet het hele archief doorgespit, maar:

Begin jaren 50 blijkt bijvoorbeeld uit een overzicht hoeveel sterke drank in dat jaar werd ingekocht en – neem ik aan – er doorheen ging. Er waren 4 drank leveranciers, waaronder natuurlijk Hooghoudt, maar die was de duurste en leverde het minst.

In een jaar was er toch voor de leden:

27 liter cognac

78 liter bessenjenever

120 liter fladderak

753 liter oude en jonge jenever.

En ja, waar staan we nu?

Het Gronings heeft als onderdeel van het Nedersaksisch op 10 oktober van het afgelopen jaar de taal-status gekregen.

Het wordt steeds minder gesproken in het dagelijks leven; maar er lijkt wél een opleving van de taal te zijn als cultureel erfgoed, of als plattelands cultureel erfgoed?

Binnen de Groninger gemeenschap hebben verschillende groepen een aandeel in die opleving.

Als Grunneger Sproak willen wij ons niet groter maken dan we zijn, maar we willen wel graag meedoen en ondersteunen waar we kunnen.

De vereniging is in 2010 een stichting geworden, met als belangrijkste inbreng: het theater, dat sindsdien Der Aa theater heet.

Van harte verwelkomen we Waark en de stichting Speulgoud – vaak roemen mensen nog Uut De Hoogte, en we verheugen ons op nieuwe stukken van deze theatermakers.

Dit theater, deze thuisbasis, is te mooi om alléén te worden gebruikt voor activiteiten in het Gronings.

De concerten in samenwerking met de Oosterpoort zijn ons zeer lief: een ander publiek, een nieuw publiek voor ons theater. Heel graag doen we mee bij Eurosonic, zoals afgelopen week en met Noorderzon. Heel graag werken we samen met het Centrum taal en cultuur Groningen, met de Groninger Archieven, de musea en theaters in de stad.

De zaal is fantastisch voor alle podiumkunsten op onze schaal:

En voor verhalenvertellers, voor dichters, voor boekpresentaties, voor lezingen.

De zaal is fantastisch voor kindervoorstellingen.

De zaal is fantastisch voor kleine bandjes, rappers in het Gronings? Graag!, beginnende singer-songwriters, cabaretiers, voor dans.

100 jaar geleden is de Grunneger Sproak opgericht in een tijd die daarom vroeg en met een doel dat in de loop der jaren verschoof, maar dat heel veel mensen plezier heeft gebracht.

Dat is wat wij ook nu willen: in een tijd die heel anders is, in een stad die steeds internationaler is geworden: heel veel mensen plezier brengen. Om te beginnen vandaag.

Laten we drinken op samenwerking en op het nieuwe jaar.

Veul hail en zeeg'n.